

REYHAN ÜNAL ÇINAR • Ecdadın İcadı

REYHAN ÜNAL ÇINAR Yüksek lisans çalışmalarımı “Modern Cemaatleşmeler ve Türkiye Örneği” başlıklı teziyle İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Programı’nda tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi Gazetecilik Doktora Programı’ndan doktora derecesini aldı. Halen Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi Programı’nda Avrupalılık krizi ile İslâmofobi arasındaki ilişkiyi UKIP ve PEGIDA üzerinden ele aldığı doktora tezi çalışmasını sürdürmektedir.
reyhanna@gmail.com

İletişim Yayınları 2933 • Araştırma-İnceleme Dizisi 473

ISBN-13: 978-975-05-2961-0

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Murat Bergi

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Büşra Bakan

DIZIN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

REYHAN ÜNAL ÇINAR

Ecdadın İcadı

AKP İktidarında
Bellek Mücadelesi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
GİRİŞ	11
Epistemolojik-metodolojik-teknik açıdan Yeni Türkiye söyleminin ele alınışı	29
BİRİNCİ BÖLÜM	
TOPLUMSAL BELLEK MÜCADELESİNDEN ULUS-DEVLETİN EV SAHİPLİĞİNE	39
Toplumsal belleğin iktidar hafızası ve karşı hafıza açısından kullanım değeri	39
Kemalizm ve AKP'nin toplumsal bellek mücadelesinin panoraması	44
<i>2002-2006 Kemalist çarkın dişli-si olarak kendini tanııtma dönemi</i>	47
<i>2007-2010 ikinci dönem Kemalizm ve Batı ile tanışma dönemi</i>	55
<i>2011-2017 kendini kurma/ispatlama dönemi</i>	63
Karşı hafızadan iktidar hafızasına	68
İKİNCİ BÖLÜM	
YENİDEN KURUCU NOSTALJİ İLE ERSATZ NOSTALJİ ARASINDA AKP'NİN HAYALÎ KAPASİTESİ: YENİ OSMANLILIK	71
Türkiye'de (Yeni) Osmanlıcılığın kısa tarihçesi	73

Yeni Türkiye'nin yeniden kurucu nostaljisi:	
Makbul vatandaşlıktan ben-idrakine,	
ben-idrakinden Erdoğan'ın hâkim milletine	76
<i>2009-2013 makbul vatandaşlıktan ben-idrakine</i>	78
<i>2014-2017 ben-idrakinden Erdoğan'ın hâkim milletine</i>	81
YKN ile ersatz nostalji arasında	
Yeni Osmanlıcı pazarlama stratejisi	85
<i>Menfaatvari bir cemaat olarak Yeni Osmanlıcılık</i>	89
Milli kimliğin inşasında günah keçisi ilan etme.....	89
Taraf olmayı bertaraf etme	
(sosyal yardım politikalarıyla iktidara bağımlılaştırma).....	90
<i>Yeni Osmanlıcı Yeni Türkiye'nin mekânsal üretimi</i>	92
Rantın mekânsal (t)üretimi: Hizmetler ve mega projeler.....	92
Bir geriye dönüş projesi olarak kentsel dönüşümler.....	95
AKP'nin hayali kapasitesi olarak Yeni Osmanlıcılık	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAFIZA MEKÂNLARININ	
MADDİ ÖZELLİKLER İŞİĞİNDE	
SEMBOOLİK VE İŞLEVSEL ANLAMI	101
Hafıza mekânlarının sembolik ve işlevsel anlamı	101
<i>Türkiye ile "Yeni" Türkiye</i>	
<i>hafıza mekânlarının ölçeksel rekabeti</i>	111
<i>Mevki: İktidarın uzantısı olarak mekânsal konumlanışlar</i>	117
<i>Hafıza mekânlarının fotoğrafı olarak mimari</i>	123
<i>Dilsel sembolizm olarak hafıza mekânlarının adlandırılması</i>	131
Hak/mülkiyet sahipliği olarak adlandırma.....	132
Ad yoluyla ölümsüzleştirme-kalıcılaştırma/sabitleme.....	138
Bir pozisyon alma meselesi olarak adlandırma.....	141

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL BELLEĞİN ARACI OLARAK TÖRENLER	149
Toplumsal bellek mücadelesinde anma törenlerinin işlevi	151
Kurucu iktidarın sağlığı olarak savaşlar/resmî bayramlar	156
Kemalist tarihin törensel uygulamaları	159
<i>Kemalist tarihin sacayakları</i>	165
19 Mayıs: Sıhhatli bir ulus doğuyor.....	165
23 Nisan: Bir çocuk gibi ulus-devleti yetiştirmek.....	170

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı	173
30 Ağustos Zafer Bayramı	177
AKP'nin anma törenlerindeki pozisyonları:	
Memur, zorunlu davetli ve yeni bir evin sahibi	180
<i>Kemalizm'in memur AKP'si, 2002-2006</i>	180
“Durun ben de ‘Kemalist’ olabilirim”.....	181
“Mesaj alınmıştır”	184
<i>Kemalizm'in zorunlu davetlisi AKP, 2007-2011</i>	189
Zorunlu davet(liler)	191
Törenlerde alternatif ve boykot.....	194
<i>Yeni evin sahibi olarak AKP, 2012-2017</i>	200
Törenlerde AKP'lileşme dönemi	201
<i>Bildik törenlerin Osmanlılaştırılan yeni anlamlandırılmaları</i>	201
<i>Sivilleşme olarak törenlerin Kemalizm'den arındırılması</i>	209
<i>Özgürleştirici müdahalelerin dinciliği</i>	214
Kemalist köken anlatısından AKP'nin hayalî kapasitesine.....	218
<i>19 Mayıs Anadolu'nun kurtuluşundan</i>	
<i>29 Mayıs İstanbul'un Fethi'ne</i>	219
<i>23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'ndan</i>	
<i>Kut'ül Amare Zaferi'ne</i>	222
<i>29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'ndan 15 Temmuz Destanı'na</i>	224
SONUÇ	231
KAYNAKÇA	241
DİZİN	265

KISALTMALAR

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AOÇ	Atatürk Orman Çiftliği
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DİSA	Diyalektik İlişkisel Söylem Analizi
ESA	Eleştirel Söylem Analizi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
TCCB	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
TİKA	Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YKN	Yeniden Kurucu Nostalji

GİRİŞ

2002-2017 yılları arasında ele alınan AKP iktidarı, bu on beş yıl boyunca Türkiye siyasetinin birincil aktörü olarak güncel Türkiye siyasetine yönelik akademik çalışmaların da merkezi haline gelmiştir. Bu açıdan AKP üzerine gerek siyaset bilimi, gerek sosyoloji, gerek iktisat, gerek tarih gibi pek çok alanda büyük bir çalışma bulunmaktadır. AKP'nin “Yeni Türkiye” söyleminin iktidar ve bellek mücadelesi üzerinden ele alındığı bu çalışmada ise siyasetin bellek üzerinden düşünülmesi amaçlanmaktadır. Toplumsal bellek, antropoloji/etnolojide, kültürel kolektif uzlaşısı ve kültürlerle ait müzeleştirme etkinlikleriyle, siyaset biliminde (tarih ile birlikte) toplumların geçmişleriyle, politik aktörlük bağları ve simgesel bellek kayıtlarıyla; sosyolojide belleğin kolektif boyutlarıyla, sanat dallarında ise metinler, resimler ve yeni görsel formlar aracılığıyla dirsek teması halindedir (Depeli, 2011).

Nöroloji ve beyin fizyolojisi açısından ele alınmasının yanı sıra “bireysel hafızanın” varlığı, 1920'li yıllardan itibaren M. Halbwachs'ın ortaya attığı şekliyle, onun oluşum koşullarını hazırlayan toplumsal bir çerçevede, içinde yaşanan

toplumla bağlantılı olarak ele alınmaya başlanmıştır (Halbwachs, 1991). Bellek çalışmaları, toplumların *ortak hatırlama* biçimlerini inceleyen, fakat bunu yaparken tarihsel gerçekliği bir ayna gibi yansıtmaktan ziyade (Sancar, 2014: 42), şimdinin ihtiyaçları doğrultusunda geçmişin yeniden inşa edilmiş gerekçesini, biçimlerini anlamamıza imkân sağlayan bir alandır. Bu açıdan toplumsal bellek, iktidarın şimdideki ihtiyaçlarına hizmet eden bir “iktidar aracı”; geçmişte sürdürülenlerin, makro tarih anlatılarında sesi duyulmayanların, görmezden gelinen ve unutulmak istenenlerin ise sesini duyurmasına imkân sağlayan bir “direniş aracı” olarak iki farklı şekilde ifade edilebilir. Ricoeur açısından ideoloji ve bellek ilişkisi, eylemin simgesel dolaylıları düzleminde, hafızanın anlatsal işleviyle kimliğin oluşturulmasına imkân sağlamaktadır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı ve *Holocaust*'tan sonra başlayan sözlü tarih çalışmaları ile gücün tahakkümüne en çok maruz bırakılanlar olarak kadınların, azınlıkların ve göçmenlerin deneyimlerine arşivlerde (yeterli) yer verilmemesinden dolayı, bireylerin yaşam tecrübeleri de bilimsel bir veri olarak ele alınmaya başlanmıştır (Neyzi, 2009: 3). Küreselleşmenin, artan iletişim teknolojileri, mal ve bilgi dolaşım serbestisinin getirdiği avantajlar, homojen bir kimlik içerisinde eritmek ya da marjinalize edilerek yok sayılmak, ötekileştirilmek istenen topluluklara bir mikro kimlik siyaset imkânı sunmaktadır. Böylece kendi hafızası ile kendisine aktarılan hafıza arasında varolan ve giderek büyüyen bir yarıklık olduğunu gören kesimlerin daha görünür olan varlığı bellek çalışmalarına daha da ivme kazandırmıştır. Sonucunda da yaşanan olaylar aynı olsa bile, hatırlama süreçleri ve sonucunda ortaya çıkan bellekler artmış, dünyada 1980'lerde hafıza patlaması, hafızanın başkaldırısı olarak anılan yeni bir dönemi başlatmıştır (Youtube, 21 Nisan 2015).

Türkiye’de de özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası geçmişe ilgi artmış, yakın tarihe, özellikle de Cumhuriyet’in kuruluş dönemine yönelik tartışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bellek çalışmaları 1990’lı yıllardan itibaren sosyoloji, edebiyat, folklor, siyaset bilimi, kültürel çalışmalar gibi pek çok farklı disiplin üzerinden, pek çok farklı kesim ve konuyu kapsayacak biçimde çalışılmaya başlanmıştır (Neyzi, 2014: 3-5). 2000’lerin başından itibaren ise toplumsal travmalar (Neyzi, 2008; Poyraz, 2013), toplumsal cinsiyet (Akal, 2003), kentleşme (Cantek, 2003), azınlıklar, göç ve sınıf ilişkileri gibi pek çok konu bellek üzerinden tartışılmaya başlanmıştır.

Tarih, geçmişe dönük bilgiyi hem herkesin hem de hiç kimsenin sahip olmadığı evrensel bir olgu olarak sunarken; bellek, bireysel ve çoğul olarak geçmişte yaşananlara karşı şimdi ne hissettiğimizi söylemektedir (Nora, 2006). Özellikle de ulus-devletin homojen ulus arayışında olaylar, bilgi sağlamak için değil; kişilerin, toplulukların devletle özdeşleşip özdeşleşmediğini teyit etmek için kullanılmaktadır (Sancar, 2014: 151). Bu açıdan anlatının manipülasyonu ideolojinin iktidarı, tahakkümü haklı çıkarma söylemine dönüştüğü yer olarak, hatırlama, iktidar ve kimlik mücadeleleri içerisinde anlam ve güç kazanmakta, belleğin görünürlüğü ve kabulü belleği taşıyanların gücüne bağlı bulunmaktadır (Poyraz, 2013: 66-67).

Türkiye’de de uzunca bir zamandır toplumun çabuk unutan bir yapıda olduğunu, Türkiye’de gündemin çok çabuk değiştiğini hem söylemekte hem de duymaktayız. Faili meçhuller, suikastler, öldürülen kadınlar, yolsuzluklar, ekonomik ya da siyasi krizler, hepsi yaşanmakta, toplumdan tepki de görmekte ama suya yazılan yazı gibi çok kısa bir zaman zarfında hafızalarımızdan uçup gitmektedir. Peki, o zaman geçmişi, Türkiye’yi nasıl hatırlıyoruz? Örneğin ben toplum-

sal konulara karşı (genç) cumhuriyeti iyileştirmek adına kendisini sorumlu hisseden “cumhuriyet kadını” anlayışının hâkim olduğu, Batılı ve laik yaşam tarzının tutkuyla sahiplenildiği güçlü Kemalist bir ailede büyüdüm. Bu anlayışla, bizim ailede yetişen herkes anlamını ve varlığını Cumhuriyet’e, Kemalizm’e borçlu hissetmekte, bunun için de Kemalist ilkeler uyarınca yaşamayı bir borç bilmekteydi.

Bunun yanı sıra 28 Şubat post-modern darbe sürecinin kaotik ortamındaki 1990’lı yıllar ve sonrasında ise İslâmcı Milli Görüş Hareketinin içinden gelmesine rağmen, yeni kurulan bir parti olarak AKP’nin (önemli bir oy oranıyla) iktidar oluşuyla, Kemalist kesimde meydana gelen “laiklik elden gidiyor” endişesinin yaşandığı 2000’li yıllar Türkiye’sini yaşamış birisiyim. Siyasetin ancak bir tarih tabanına oturularak var olduğundan hareketle (Kılıçbay, 1998: 21) gerçekten de Türkiye’de farklılaşan siyasi hareketler ile bir hafıza patlaması yaşanmaktaydı. O zaman ise “Neden farklı hatırlıyoruz?” sorusu benim için önemli bir soru haline geldi. Bir yanda yetiştiğim ve önemli bir zaman zarfını deneyimlemesem de çevremden aktarılanlarla hatırladığım bir (Kemalist) Türkiye, öte yanda AKP’nin özellikle üçüncü döneminde yaşadığım ama bir anlamda yabancı kaldığım bir Yeni Türkiye ayrışması yaşanıyordu. Biraz geriye çekilince, irtica korkusu karşısında darbe geçmişini unutarak, kimi zaman orduyu dahi göreve çağırınlar ile dindar kimliğiyle Kemalizm’in homojen ulus kimliğinde unutulduğunu söyleyenlerin hatırlattıklarını daha çok görüp dinler oldum. Bu esnada doktorada Bedriye hocadan aldığım İletişim ve Bellek dersi varolan belleksele yarılmayı anlamamda imdadıma yetişti. Dersle birlikte olayları, durumları, kişileri neden ve nasıl hatırladığımız meselesi üzerine yoğunlaştıkça, geçmişin pek çok versiyonla hatırlandığını gördükçe, hatırlamanın salt nörolojik bir süreç olmayıp bilgi ve aslında özne üreten bir

süreç olduğunu anlamaya başladım. Her siyasal duruş, düşünüş veya eylem, tarihin belli bir okumasına denk düşüyor ve aslında geçmiş, siyasetin tabanını teşkil ediyordu (Kılıçbay, 1998: 21). Hafızanın bitip, unutmanın başladığı bir yerden hafıza çalışmalarını başlatan Nora'dan hareketle, bellek müdahaleye açık olan, maruz kaldı.

Bir iletişim öğrencisi olarak, artan iletişim teknolojileri, küreselleşme vb. durumlara bağlı olarak gelişen mikro kimlik siyaseti bir yandan insanlara hızlı haber alma fırsatı yaratırken, öte yandan bu hız, haberin, bilginin çabuk tüketilmesine neden olduğunu daha da yakından gördüm. Anlık olarak alınan haberler, bilgiler yine anlık olarak değişen akış içinde kaybolup gitmektedir. Bu açıdan iktidardan bağımsız gibi görünmesi yanılsaması yaratılan medya, iktidarın toplumun olmayan düşünceleri toplumun kendi düşüncesi olarak kabul ettirilmesi bakımından önemli bir işleve sahip. Medya çoğu kez toplumsal zihniyeti, iktidarın ideolojisine göre biçimlendirmekte, böylece iktidarlar toplumları kontrol altında tutabilmektedirler. Dolayısıyla bize ait olduğunu düşündüğümüz bireysel belleğimiz esasında yaşadığımız toplulukla kolektif bir biçimde hatırlayıp unutmaya imkân verir. Dış müdahaleye açık olan, hatta aslında dış müdahaleyle oluşan belleğimiz, kimlerle ve nasıl yetiştiğimizle, çevreyle girdiğimiz etkileşimimizle yakından ilgili olduğundan farklı hatırlıyoruz. Bu noktada bireyin tamamen etkisiz kaldığı bir belleksel süreçten elbette söz ediyor değilim. Zira böyle bir iddiada bulunduğum takdirde, kolektif bir güç olarak belleğin bir direniş aracı olma potansiyelini reddetmiş olurum.

Yeni Türkiye söyleminin toplumsal bellek çalışmaları üzerinden analiz edileceği bu çalışmada da Kemalizm'in baskın olduğu Türkiye ile AKP'nin Yeni Osmanlıcı bir zeminde kurmaya çalıştığı Yeni Türkiye arasındaki bir mücadele

bahsettiğim iki farklı Türkiye, bir diyalektik içinde ele alınmaktadır. İktidar nazarında Yeni bir Türkiye kurulma imkânı, giderek Türkiye'yi yıkma kapasitesiyle orantılı olarak görülmektedir. Çalışmanın asli amacı, AKP'nin Türkiye'nin kurucu belleği diyebileceğimiz Kemalist belleği nasıl yıkacağı ve yıktıklarının yerine yeni olarak ne koyacağıyla açıklanan Yeni Türkiye'nin kurucu iktidarı¹ olma kapasitesi (zlığı) ve imkânını anlamaktır. "Yeni Türkiye" söyleminin Kemalizm'den ayırıştırmak istediği Yeni Osmanlılık olduğunu iddia ettiği anlam borcu ve köken anlatısı, esasında AKP'nin gelecek vaadidir. Zira AKP'nin son dönemlerinde gerek iç, gerek dış meselelerle ilgili sık ve kısa sürede değişen tutarsız siyaseti düşünüldüğünde, Türkiye'den neyi unutturmaya, neyi hatırlatmaya çalıştığı, AKP'nin nasıl bir gelecek kuraçığını ve AKP döneminin nasıl hatırlanacağını anlamamızda önemli bir veri olarak çalışmanın odağıdır.

Kitap, Giriş ve Sonuç Bölümleri hariç AKP'nin Kemalizm karşısında nasıl karşı hafızadan, bir iktidar hafızasına dönüştüğünü tarihsel bir analizle ele alan Birinci Bölüm, Yeni Türkiye'nin ve onun öznesinin üzerine inşa edileceği kuruluş zemini olarak Yeni Osmanlıcılığın ele alındığı İkinci Bölüm ve P. Nora'nın hafıza mekânları ile P. Connerton'ın an-

- 1 Öncelikle asli ve tali olarak ikiye ayrılan kurucu iktidar kavramsallaştırması bu çalışmada içerdiği yeni ilkeler ve kurallar aracılığı ile tüm toplumun ve devletin geleceğini belirleme potansiyeline sahip yeni anayasayı hayata geçirmede *de facto* olarak, hukuk dışı ve sınırsız yetkili anlamıyla bir asli kurucu iktidar olarak kullanılmaktadır. Kurucu iktidarlara, anayasa yapma erkiyle ontolojik bir önceliği bulunmakta, yani devletin kaynağını oluşturmaktadırlar. Kurucu iktidar, yeni bir düzeni yoktan var etme fiili olarak, daha öncesinde getirilen hiçbir hukuk kuralına bağlı olmayan, devlete hukuki ve siyasi statüsünü veren, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere hangi organlar tarafından, nasıl ve hangi sınırlar içinde kullanılacağını belirleyen, bağlayıcı anayasa normlarını koyan iktidardır (Teziç, 2007: 151). Anayasa ile kastedilen kurucu iktidarın ve halk egemenliğinin siyasal birliğini yansıtan bir irade beyanıdır (Çelebi, 2008: 20). Rawls'a göre halkın yeni bir rejim, yeni bir düzen kurmadaki gücü, mevcut gücü sınırlayabilmektedir. Dolayısıyla bu kurucu gücün istisnai yapısı, mevcut rejim yıkıldığında söz konusu olmaktadır (Rawls, 2006: 265).

ma törenlerinin birer araç olarak bellek mücadelesinin incelendiği Üçüncü ve Dördüncü Bölüm'den oluşmaktadır.

Birinci Bölüm'de, AKP'nin on beş yıllık iktidar süreci, toplulukların mevcut anlam borcu ve köken anlatısına dâhil olma arzusuyla, toplumsal bellek olarak iktidara karşı ya da iktidar yanlısı bir pozisyon alma meselesi üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır. Buna göre bellek, bir iktidar aracı ya da iktidarın hâkim söylemine meydan okuyan bir direniş aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal belleğin iktidarı, daha doğrusu iktidarın toplumsal belleği kurmasında anlatımsal boşluklar kabul edilemezdir, çünkü belli bir toplumsal belleğin ya da hafızanın iktidar olabilmesi için yeni olarak kendisinin, şimdinin olaylarının kendi geçmiş anlatısıyla tamamen kaplanması gerekmektedir. Dolayısıyla anlatının devletin olduğu ve iktidar kavgasının simgesel yönü olduğundan hareketle (Sancar, 2014: 121, 125), geçmişten neyin, nasıl ve ne zaman hatırlanıp unutulacağı müdahaleye açık hale gelen belleğin politizasyonu ile ilgilidir (Gürşimşir, 2012: 34). Aksi takdirde meydana gelen anlatımsal boşluk, ötekinin kendisini var etmek, özgürleştirmek, kendine yer açabilmek için “işgal edilebileceği” bir “direniş alanı” halini alır.

Belleğin iktidarla kurulan ilişkiyle ilintili olduğundan hareketle, AKP'nin Kemalist bellekle hangi dönemde, hangi pozisyonda ve nasıl bir ilişki kurduğuna odaklanılmış, bu dönemselleştirme ise bir iktidar olarak AKP'nin ülkeyi kendi anlayışında yönetme gücü üzerinden üç dönem halinde ele alınmıştır: 1. 2002-2006 yılları arasındaki ilk dönem İslâmcı geçmişini unutturmak isteyen AKP'nin İslâmcı anlayıştaki bir siyasetten uzaklaştığını iddia ettiği yeni halini ve böylelikle Kemalizm için bir tehdit olmadığını kanıtlayacağı kendini *tanıtma* dönemi. 2. 2007-2010 yılları arasındaki ikinci dönem, AKP'nin yükselen iktidar gücüyle Kemalizm

karşısında daha eşit ama hâlâ bir öteki olmaya devam ettiği Kemalizm ve Batı'yla bir *tanışma* dönemi. 2011-2017 yılları arasında son dönem ise AKP'nin anti-Kemalist ve anti-Batıcı olarak *kendini kurma, ispatlama* dönemidir. Birinci dönemde, Rum ve Ermeni azınlıklar, Kürt ya da Alevi kesimler üzerinden toplumsal travmalara eğilen ve bunu Kemalist Türkiye'nin Batılılaşma ve demokratikleşme hedefi için, yani Kemalizm'i iyileştirmek adına yaptığını iddia eden bir AKP konusudur. İkinci dönemde ise, Kemalizm'in iç ve dış siyaset anlayışını değiştirme fırsatını tam olarak elde edemeyen AKP, Batı'nın ve Türkiye'de kendisini Kemalist olarak görmeyen kimi kesimlerin desteğini almıştır. Böylece AKP'nin Kemalizm'in sirayet ettiği bürokratik, askerî ve yargı yapısını değiştirme fırsatlarını sonuna kadar kullandığı ama bunun karşısında da Kemalist vesayetlin e-muhtıra, kapatma davası gibi hamleleriyle de karşı karşıya kalmasıyla Kemalist vesayet ile AKP iktidarı arasında bir güç mücadelesi yaşanmıştır. Üçüncü döneminde ise Yeni Türkiye'yi, anlam borcu ve köken anlatısı bakımından Batılılaşma arzusundaki Kemalizm'den ayırıştırmaya başladığı bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Nitekim çalışmada AKP, Kemalist vesayetlin gücüyle bağlantılı olarak bu üç aşamadan ilk ikisinde karşı hafıza, vesayeti hemen hemen kontrolü altına aldığı üçüncü döneminde ise iktidar hafızası olarak kabul edilmektedir. AKP'nin bir karşı hafıza olduğu birinci ve ikinci dönem arasındaki ayırım ise, birinci dönemde Kemalist hafızanın içinde kalarak Kemalist rejimin altını oyma, ikincisinde ise Kemalist kurumsal yapıyı, AKP'lileştirme anlamında dönüştürme ve bu bakımdan Kemalizm'in bir miktar dışına çıkma şeklinde işlemesidir.

Önce bir karşı hafıza ve sonrasında ise iktidar hafızası olan AKP dönemlendirmeleri ulus-devletin meşruluğu, sahipliği ve süreğenliği anlatısında birer kurucu işlevi olan

“anlam borcu” ve “köken anlatısı” kavramları üzerinden yürütülmektedir. “Köken anlatısı” ile ulusun nasıl kendisini/kendi geçmişini temize çekerek sahiplik, meşruluk, süreğenlik iddiasında bulunduğu; “anlam borcu” ile ise ulusun köken iddiasından hareketle nasıl bir gelecek kurmak istediği anlaşılmaya çalışılmaktadır.

“Yeniden Kurucu Nostalji İle Ersatz Nostalji Arasında AKP’nin Hayali Kapasitesi: Yeni Osmanlıcılık” başlıklı İkinci Bölüm’de toplumsal belleğe siyasal karakterini verenin, geçmişe kattığı öznel ve yaşanmışlık duygusu (Gürşimşir, 2012: 214) olduğundan hareketle, Türkiye’nin kuruluş zeminini olan Kemalizm’in yerine Yeni Türkiye’nin kuruluş zeminini olarak AKP tarafından getirilmeye çalışılan “Yeni Osmanlıcılık” anlayışı ele alınmaktadır.

Bu bölümde ilk olarak Yeni Osmanlıcılığın Türkiye siyasetine yönelik kısa bir tarihçesi verildikten sonra, AKP döneminde Yeni Osmanlıcılık anlayışı hem özne kuruluşu hem de iktidara sağladığı ekonomik, sembolik yararlar açısından ele alınarak, AKP’nin zihni haritası çıkarılmaya çalışılmaktadır. İlk önce AKP’nin Yeni Türkiye’sinin kolektif belleğine dâhil edilen ve belleğin aktarıcıları olan öznelere inşası anlamında AKP’nin ileri sürdüğü milli muhafazakâr kimlik ele alınmaktadır. Buna göre Yeni Osmanlıcılığın Kemalist belleğin yarattığı makbul vatandaşı, 2009-2013 yılları arasında Pan-İslâmist anlayış doğrultusunda nasıl bir ben-idrakine; 2014-2017 yılları arasındaki süreçte ise ben-idrakinden İslâmi Ulusalçılık olan nasıl Erdoğan’ın *hâkim milletine* dönüşümü irdelenmiştir. AKP’nin laik, pozitivist Batılı belleği ülkenin gerçek değerlerine yabancılaşarak, belleksiz-kimliksiz bırakmakla itham ettiği Kemalist öznenin yerine, önce Pan-İslâmist ardından ise, İslâmi ulusalçı bir anlayışla önerdiği yeni kimlik, iktidara göre ülkenin gerçek değerlerine yeniden kavuşması anlamında, sahiplenilmesi gereken tek hakikat olarak “yeniden

kurucu bir nostalji (YKN)” olarak nitelendirilmektedir. Yeni Osmanlılık, Osmanlı geçmişinin toplumdaki karşılığını kullanarak, AKP'nin kaybettiği taban desteğini kendisine yeniden sağlamasına fırsat yaratan bir araçtır. AKP'nin bu on beş yıl içinde gerek Kürt politikasında, Alevi ve azınlık açılımlarında, Batılılaşma anlayışı ve Türk dış politikasında tutarlı bir siyaset izlememektedir. Günün şartlarına göre aldığı refleksif tavır ile AKP kendisine biat edecek bir taban konsolide etme telaşındadır. AKP'nin tutumunun başka çalışmalarda da olduğu gibi (bkz. Tokdoğan, 2018) toplumda karşılığı olan bir duygu durumunu olarak Yeni Osmanlılığın, yeniden kurucu bir nostalji anlayışla kavramsallaştırılmasının doğru bir okuma olduğunu kabul etmekle birlikte, kurucu bir iktidar olma gayesi kapsamında belli bir siyaset anlayışı, bir norm koyma kapasitesinin tartışmaya açıldığı AKP'nin iktidarda kalmak araçsallaştırdığı Yeni Osmanlılığın topluma odaklanmak yerine; piyasa şartlarına hizmet eden bir “ersatz nostalji” olduğu ileri sürülmektedir. Ersatz nostalji, geçmişte yaşanmışa duyulan bir özlem ya da aktarılan bir hafızayla oluşmuş ikinci kuşak travmaların (*second generational traumas*) yaşadığı duygusal bir durum anlamına gelmemektedir. Tam tersine iktidarlar ya da sermaye sahipleri metalaştırdıkları geçmişi ve onu çağrıştıran günümüz mallarını hiç yaşamamış, deneyimlenmemiş olan bir sözde geçmiş kurgusu ile birer tüketim nesnesine ve geçmişe özlem duyan insanları da onların Yeni Osmanlılık ambalajı ile sundukları malları satın alan birer tüketiciye, müşteriye dönüştürmektedir. Yani AKP, sermaye sahipleriyle geliştirdiği şirket devlet anlayışı sonucunda, Yeni Osmanlılığı bir pazarlama stratejisine çevirerek bir siyaset üretiyor, belli bir hedefe ilerliyor gibi sunduğu bir ambalaj olarak kullanılmaktadır.

Yeni Osmanlılık, AKP'nin neoliberal ekonomi şartlarında iktidarını pazarlama stratejisi olarak ikiye ayrılmaktadır.